

виговора, полученного от патриарха, за напечатание в типографии Киево-Печерской лавры литургий в малую тетрадь (17 декабря 1692 г.) // Архив ЮЗР. – К., 1873. – Часть первая – Т. V. – С. 362–363.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Письмо патриарха Адриана Мелетию Вуяхевичу, архимандриту Киево-Печерской лавры, по поводу его вопросов о печатании книг в лаврской типографии (февраль 1693 г.) // Архив ЮЗР. – К., 1873. – Часть первая. – Т. V. – С. 371.

¹⁹ Там само. – С. 372.

²⁰ Титов Ф. Типография Киево-Печерской лавры. Исторический очерк. – К., 1916. – Т. 1. – С. 393.

²¹ Павленко С. Міф про Мазепу. – С. 160.

²² Лякіна Р. М., Шевчук В. О. Мокрієвич Самійло Карпович / Лякіна Р. М., Шевчук В. О // Києво-Могилянська академія в іменах. – К.: Видавничий дім «Академія», 2001. – С. 377.

²³ Павленко С. І. Мазепа як будівничий. – С. 64.

²⁴ Павленко С. О. Іван Мазепа і книга / Павленко С. О. // Бібліотечний вісник. – 1994. – № 3. – С. 27.

²⁵ Андрусак С. Щедрою десницею вашою... / Андрусак С. // Пам'ятки України. – 1991. – № 6. – С. 30.

²⁶ Маслов С. Арабська євангелія, видана коштом Мазепи в Алепо 1708 р. // Маслов С. Етюди з історії стародруків. – К.: Український науковий інститут книгознавства, 1925. – С. 74.

²⁷ Там само.

²⁸ Маслов С. Етюди з історії українських стародруків. Українська книга XVII // Труды Українського Наукового Інституту Книгознавства. – К., 1926. – Т. 1. – С. 30.

²⁹ Боршак І. Людина й історичний діяч // Іван Мазепа. – К.: Веселка, 1992. – С. 54.

³⁰ Мацьків Т. Гетьман Іван Мазепа в західноєвропейських джерелах (1687-1709). – К., Полтава 1995. – С. 105.

³¹ Студінський В. Папірні Чернігівщини у XVII – першій половині XIX століття // Сіверянський літопис – 2002. – № 2. – С. 52.

³² Антонович Д. Книга рукописна // Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича. – К.: Либідь, 1993. – С. 96.

³³ Стаховський А. Молитва за гетьмана Мазепу / Стаховський А. // Іван Мазепа. – К.: Веселка, 1992. – С. 104.

³⁴ Павленко С. І. Мазепа як будівничий. – С. 65.

³⁵ Братковський Д. Нові палаци / Братковський Д // Українська література XVII ст.: Синкрет. Писемність. Поезія. Драматургія. Белетристика. – К.: Наук. думка, 1987. – С. 344.

Галина ЯЦЕНЮК
(Черновці)

ГЕТМАН МАЗЕПА НА ЗАЩИТЕ УКРАИНСКОГО КНИГОИЗДАТЕЛЬСТВА

В статье охарактеризована деятельность гетмана Ивана Мазепы, направленная на развитие и поддержку украинских издательств конца XVII – начала XVIII в. Особенное внимание обращено на дискуссию по поводу издания религиозной литературы между Москвой и Киевом, а также отображена в ней роль гетмана.

Ключевые слова: гетман, книгоиздательство, Руина, патриархат, лавра, ставропигия.

Halyna YATSENYUK
(Chernivtsi)

HETMAN MAZEPA ON DEFENSE OF UKRAINIAN PUBLISHING

In the article described the activity of hetman Ivan Mazepa directed on the development and support of the Ukrainian publishing houses at the end of the 17th – the beginning of 18th century. The special attention is appealed to the discussion between Moscow and Kyiv concerning edition of religious literature and the role of hetman Ivan Mazepa in this issue.

Keywords: hetman, publishing house, Ruin, patriarchy, large monastery, stavropegeion.

УДК 94(477.831.86) : 291.61 «1826/1903»

Андрій КОРОЛЬКО
(Івано-Франківськ)

КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНИЦЬКА І ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ о. ІВАНА ОЗАРКЕВИЧА (1826–1903) В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ

У статті висвітлено культурно-просвітницьку і громадсько-політичну діяльність греко-католицького священика Івана Озаркевича (1826–1903). Зокрема, прослідковано форми його церковно-релігійної і просвітницької роботи на Покутті, Снятинщині; охарактеризовано громадсько-політичну діяльність о. Івана Озаркевича як депутата і керівника Руського (Українського) клубу у віденському парламенті; простежено останні роки життя й діяльності греко-католицького священика у м. Болехів Долинського повіту. Автор стверджує, що о. Іван Озаркевич та його родина були однією з найважливіших ланок національно-культурного і політичного пробудження галицьких українців другої половини XIX – початку XX ст.

Ключові слова: греко-католицьке духовенство, священик, Покуття, Снятинщина, «Руський Народний дім», Галицький крайовий сейм, австрійський парламент, Руський клуб, Іван Озаркевич.

Довгий час вивчення діяльності відомих галицьких греко-католицьких священиків періоду Австрійської (Австро-Угорської) імперії залишалися закритими не тільки для пересічних краєзнавців, але й для знаних дослідників. Накладалося своєрідне табу до розробки цієї проблематики. Науковці слідували за чітко визначеними концепціями офіційної радянської історіографії, з позиції якої вивчення діяльності греко-католицького духовенства розглядалось як прояв «буржуазного націоналізму» і здебільшого замовчувалося. Зі здобуттям Україною незалежності у 1991 р. активізувалися історико-краєзнавчі і

наукові дослідження, спрямовані на повне і всебічне вивчення минулого покутського краю, одним із аспектів яких став розгляд вивчення діяльності священничих родин австрійського періоду (1772–1918). Однак цих розвідок ще недостатньо, щоб говорити про повне вивчення культурно-просвітницької і громадсько-політичної діяльності греко-католицького духовенства досліджуваної доби. Потребують детального вивчення не тільки архівні матеріали центральних і місцевих фондосховищ України, Республіки Польщі, де містяться дані про діяльність греко-католицьких священників в церковно-релігійних, громадсько-культурних і політичних товариствах Галичини, але й ретельний перегляд україномовних і польськомовних часописів зазначеного періоду, де зафіксовано повсякденне життя священників, їхні здобутки не тільки на церковно-релігійному, але й громадському й культурно-просвітницькому поприщі.

Непропорційним видається дослідження життєпису окремих греко-католицьких священників, їхніх родин. Здійснюючи загальний огляд нашої проблеми, спостерігаємо один цікавий момент: якщо батькові Івана Озаркевича (1826–1903) Іванові Григоровичу (1795–1854), фундатору українського театру в Галичині присвячено десятки наукових публікацій і заміток, постать його доньки Наталії Іванівни Кобринської (1855–1920), яка стояла біля витоків українського жіночого руху, теж не обділена увагою дослідників педагогічної та історичної думки, то досліджувану особу вивчав лише івано-франківський краєзнавець Петро Арсенич, розглядаючи греко-католицький рід Озаркевичів¹, а також львівський дослідник Ігор Чорновол, побіжно характеризуючи діяльність Івана Озаркевича в Галицькому крайовому сеймі і австрійському парламенті². Греко-католицький священник Іван Іванович Озаркевич передусім відомий як церковно-релігійний і культурно-просвітній діяч Покуття й загалом Галичини. Проявив себе активним громадсько-політичним діячем: двічі обирався депутатом Галицького крайового сейму і тричі австрійського парламенту, певний період очолював Руський (Український) клуб у стінах найвищого законодавчого органу Австрії.

Метою статті є дослідження культурно-просвітницької і громадсько-політичної діяльності греко-католицького священника Івана Озаркевича в контексті українського національного відродження останньої третини XIX ст. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: висвітлити форми його просвітницької і церковно-релігійної роботи на Покутті, Снятинщині; охарактеризувати громадсько-політичну діяльність о. Івана Озаркевича як депутата і керівника Руського (Українського) клубу у віденському парламенті; простежити останні роки життя й діяльності греко-католицького священника у м. Болехів Долинського повіту.

Важливим джерелом для вивчення проблеми є неопубліковані матеріали, які зберігаються у Цен-

тральному державному історичному архіві України у Львові. Нами опрацьовано матеріали фонду 130 «Руський народний інститут «Народний Дім, м. Львів. 1848–1939 рр.», зокрема матеріали (листи, списки, доповідні записки) про пожертвування грошових сум мешканцями Снятинського деканату на потреби Народного дому, II міську церкву тощо. Оскільки о. Іван Озаркевич обіймав посаду декана Снятинського деканату, цікаво було побачити його організаторські здібності стосовно збору коштів на будівництво церковно-релігійних споруд м. Львова³.

Частину інформації з досліджуваної проблеми почерпнули з українських періодичних видань: «Діло» (1880–1890 рр.) і «Батьковщина» (1880–1890 рр.). Здійснюючи джерелознавчий пошук, івано-франківський краєзнавець Петро Арсенич відзначає, що численні посольські промови о. І. Озаркевича на захист своїх виборців друкувалися в галицькій пресі, найчастіше в «Батьковщині» (1888, № 17; 1891, № 6), «Ділі» (1888–1891), «Рускій Раді» (1887), «Червоній Русі». Газета «Буковина» (Чернівці, 1889, № 6) дякувала о. І. Озаркевичеві за те, що він добивався в Державній раді (австрійському парламенті) відкриття української гімназії на Буковині⁴. Нам вдалося детально опрацювати львівський часопис «Батьковщина», де друкувалися промови о. Івана Озаркевича в австрійському парламенті, його звіти про парламентську діяльність у столиці Австро-Угорської імперії м. Відні, характеризувалася його громадська і політична діяльність.

Іван Іванович Озаркевич народився 5 липня 1826 р. у с. Глибоке Богородчанського повіту у сім'ї відомого українського громадсько-культурного діяча і письменника, священника, ініціатора створення першого українського театру в Галичині Івана Озаркевича (1795–1854).

Іскрою, що підпалює ватру, Іван Франко назвав першу народну театральну виставу в Коломиї «Дівка на виданню, або на милованні нема силовання», яку переробив священник зі Снятинщини Іван Озаркевич-старший 1848 р. п'єсу «Наталка Полтавка» І. Котляревського⁵. Чому коломиїці не виставили п'єсу І. Котляревського в оригіналі? Ростислав Пилипчук стверджує, що Іван Озаркевич (батько) і його оточення розуміли, що українському глядачеві в Галичині недостатньо поінформованому ще тоді щодо єдності всього українського народу, єдності його мови, незважаючи на різницю між її діалектами, важливо було показати не полтавських українців, яких не знали тоді й самі виконавці, а покутських русинів⁶. На думку театрального критика Григора Лужницького, таке перенесення дії на покутський ґрунт та використання місцевого фольклору не лише зробило «Наталку-Полтавку» рідною п'єсою в Галичині, але й відкрило шлях побутовій п'єсі галицького театру⁷. І. Озаркевич також прикладав до коломиїської сце-

ни «Москаля-чарівника» («Жовнір-чарівник») І. Котляревського, «Сватання на Гончарівці» («Сватання, або ж Жених навіжений») Г. Квітки-Основ'яненка, комедіо-опери «Весіле, або Над цигана Шагайла нема розумнішого» (переробка української опери Стецька Шерепері (Степана Писаревського), а також п'єсу невідомого автора «Що не pomoже наука, то pomoже батіг» (Р. Пилипчук вважає, що це друга половина подвійного заголовка Озаркевичової переробки з «Москаля-Чарівника» І. Котляревського: «Жовнер-черівник, або Що не pomoже наука, то pomoже батіг»)⁸.

Виховуючи трьох синів, батько, мабуть, дав найпристойнішу освіту синові Іванові, який став гідним продовжувачем справи батька. Іван Озаркевич-молодший у 1840-х рр. закінчив народну школу і гімназію у Станиславові, пройшов філософські студії у Чернівцях, навчався богослов'я у Львові. Одружився на Теофілії Окуневській. Рукопокладений на священничий сан 12 листопада 1884 р.

Протягом 1848–1852 рр. уряджував господарськими і громадськими справами парафії у с. Белелуя Снятинського повіту, а з 1852 до 1884 р. був священником цієї греко-католицької громади Покуття. Згідно зі своїм священничим саном вів церковно-релігійні справи у таких парафіях сіл Снятинського деканату: Белелуя, Красноставці, Устя, Тулова, Карлів і Видинів⁹. З 1860 р. обіймав посаду снятинського декана Греко-католицької церкви (ГКЦ). Був на перших ролях господарського і культурно-просвітницького життя українців та інших громад національних спільнот Снятинського повіту, оскільки виконував обов'язки комісара з сервітутових (земельних) і шкільних справ. Протягом 1868–1884 рр. обіймав посаду віце-маршалка (заступника голови повітової ради) у м. Снятині та довгий час був членом окружної шкільної ради, делегованим зі Снятинського повіту. У своїх громадах с. Белелуя і Красноставці Снятинського повіту постійно обирався громадським радником¹⁰.

О. Іван Озаркевич опікувався парафіями ГКЦ та підтримував навчальні заклади Снятинщини. За його старанням у 1866 р. збудовано дерев'яну церкву св. Михаїла у с. Красноставцях, розмальовано церкву у с. Белелуя; відкрито школи у с. Белелуї 1852 р., с. Красноставцях 1867 р.

Греко-католицький священник, будучи парохом с. Белелуя, докладав зусилля на фінансування будівництва нового приміщення товариства «Руський народний дім» і т.зв. другої міської греко-католицької церкви у м. Львові. Зокрема, у листі від 27 грудня 1882 р., надісланій комісії при товаристві «Руський народний дім», яка займалась збором цих коштів, о. І. Озаркевич повідомляв, що на будівництво будинку «Руського народного дому» парафіяни громади с. Белелуя, Завалля, Ганьківці Снятинського повіту зібрали по 4 рин. 30 кр., с. Задубрівці – по 3 рин. 30 кр., с. Красноставці – по 2 рин. 30 кр., с. Альбінівка – 1 рин. 30 кр.; на будів-

ництво церкви жителі с. Завалля Снятинського зібрали 5 рин. 30 кр. Священик просив, щоб ця інформація була опублікована в українському часописі «Слово»¹¹. Один з членів головного осередку «Руського народного дому» Лукашевич інформував, що того ж року о. Іван Озаркевич як керівник Снятинського деканату від себе і парафіян Снятинщини надіслав у Львів «усілякого роду метали, старі медалі мідні і одну чашку срібну» для відливання на дзвін, який мав стояти біля новозбудованого львівського собору¹². Його соратник о. Михайло Кобринський, греко-католицький парох с. Вовчківці Снятинського повіту надіслав у Львів для відливання нового дзвону «чотирнадцять фунтів віденських старої мідної монети»¹³. Наступного ж року за сприяння о. Івана Озаркевича два священники Снятинського деканату о. Северин Левицький (с. Новоселиця) і о. Порфирій Руденський (с. Тростянець) надіслали 3 рин. 12 кр. на будівництво храму у м. Львів¹⁴. Проте найбільше Снятинський деканат зібрав кошти на будівництво греко-католицького храму у Львові в 1887 р. – 25 ринських. Завдяки організаторським здібностям о. І. Озаркевича були зібрані кошти з церковно-релігійних громад сіл Белелуя, Красноставці, Альбінівка, Новоселиця (о. Северин Левицький), Тростянець, Тулова, Устя (о. Йосиф Проскурницький)¹⁵.

Намагався жителів с. Белелуя Снятинського повіту привчати до громадської праці. На всю Снятинщину проповідував здоровий спосіб життя. На думку краєзнавця Петра Арсенича, громадська активність привела його у Галицький крайовий сейм, послом (депутатом) якого обирався двічі з 1867 і 1870 р. Як маршалок Снятинського повіту і посол крайового сейму домігся від уряду виділення 400 з.р. для потреб Снятинського повіту та заснування позичкової каси. Його старанням було прокладено 5-кілометрову дорогу від Снятина до вокзалу у с. Залуччя над р. Черемош та збудовано міст через р. Прут. О. І. Озаркевич із повітового бюджету виділяв бідним учням щорічно по 600 з.р.

Греко-католицький священник зі Снятинщини вів не тільки активну співпрацю з товариством «Руський народний дім», але й був діяльним членом громадсько-культурних товариств «Галицько-руська матиця» і «Общества ім. М. Качковського», які, щоправда, після поразки національних змагань західних українців періоду «весни народів» 1848–1849 рр. опинилися в руках діячів москвофільського табору. Друкувався в часописах «Временник», «Голос народний», «Посланник», виданнях товариства ім. Михайла Качковського. О. Іван Озаркевич зарекомендував себе також письменником і поетом¹⁶.

Греко-католицький священник активно займався громадсько-політичною діяльністю. У 1867 р. на додаткових виборах в т.зв. сільському окрузі (IV курія) Снятин-Заболотів обраний послом до Галицького крайового сейму (мандат обраного спо-

чатку Василя Кузика сейм не затвердив)¹⁷. У 1870 р. греко-католицький священник вдруге обраний депутатом сейму. Однак 15 травня 1875 р. склав мандат, на його місце обрано о. Михайла Коржинського¹⁸.

Греко-католицького священника тричі (у 1873, 1879, 1885 рр.) з того ж самого округу обирали послом до австрійського парламенту. Доволі цікавою виглядає перемога о. Івана Озаркевича до Державної ради у 1885 р. Намісник Галичини П. Залеський з нагоди виборів до австрійського парламенту порушив питання українсько-польської угоди. Ігор Чорновол вважає, що її сценарій був складений у тісному порозумінні з Ватиканом і набув особливого «греко-католицького» забарвлення. Від митрополита Сильвестра Сембратовича П. Залеський домігся того, що він без відома народовців і москвофілів висунув три свої кандидатури. Крім того, митрополит видав куренду (церковно-релігійне розпорядження. – А.К.), яка наказувала духовенству голосувати лише за «митрополичих» кандидатів. Вони й виграли вибори без будь-яких проблем. Четвертий мандат здобув підтриманий польським виборчим комітетом о. Іван Озаркевич, а п'ятим руським (українським) депутатом парламенту став Василь Ковальський – єдина кандидатура, яку вдалося провести спільному москвофільсько-народовському комітетові¹⁹.

Слід підкреслити, що тільки о. Іван Озаркевич у часі своєї третьої каденції в австрійському парламенті вважався найбільш активним українським депутатом і не входив до табору москвофілів, на відміну від інших чотирьох руських (українських) народних обранців (Василь Ковальський, надвірнянський повітовий маршалок о. Корнило Мандичевський, бургомістр Дрогобича о. Ксенофонт Охримович, архіпресвітер митрополичої капітули о. Михайло Сінгалевич), які були нездатні вести парламентську і політичну роботу, уникали виконання доручень руських (українських) партій, дбаючи насамперед про те, щоб не скомпрометувати себе зв'язками з «неблагонадійними».

У 1870-х – на початку 1890-х рр. греко-католицький священник часто подавав інтерпеляції (запити депутата до парламенту, уряду з певним питанням, після обговорення якого приймається відповідна ухвала. – А.К.) на захист і розширення громадських та національних прав українців, особливо у сфері шкільництва, церковно-релігійних справ. Згідно з статистичними даними, у час першої каденції (1873–1879) о. Іван Озаркевич п'ять разів виступав у парламенті, в тому числі із промовою про відкриття університету в Чернівцях, звільнення священників від податків. У другій каденції (1879–1885) виступав 28 разів із різних питань, серед яких найважливішим вважалося: захист прав греко-католицької церкви та їхнього обряду, дозвіл у відкритті єпископства у Станиславові (відкрито в 1886 р.), звільнення громадських позичкових кас від подат-

ку. Протягом третього перебування (1885–1891) у стінах австрійського парламенту виступав 17 разів, промовляючи про несправедливий розподіл і збір податків від громад, переобтяження селян податками, звільнення позичкових кас від податку, зниження ціни на сіль, виділення громадам сировиці, заявляв про шкоди від сплавів лісу та диких звірів, виділення зброї для власного захисту майна тощо²⁰. Зокрема, 14 березня 1885 р. о. Іван Озаркевич виступив у стінах парламенту із пропозицією зниження цін на сіль для галицького селянства, зважаючи на те, що австрійський уряд має величезні прибутки з продажу солі на ринках імперії та за її межами. Український депутат, навівши статистичні дані, не розуміє, чому жителі Галичини, на території якої величезні поклади солі, функціонують 11 соляних бань (а в інших провінціях Австро-Угорщини діють лише 8 соляних підприємств), платять великі кошти за її споживання²¹. О. Івану Озаркевичу через відповідні рішення в австрійському парламенті вдалося посприяти будівництву мосту через р. Прут у Снятинському повіті та дороги до залізниці у с. Хутір Будилів поблизу Снятина²².

В культурно-освітній сфері о. І. Озаркевич піклувався народними школами, ставив питання про відкриття українських гімназій у Перемишлі й Чорткові, викладання у школах церковного співу. Як священник при кожній нагоді боронив права української церкви й духовенства. За те, що сміливо став перед урядом в обороні прав українців, отримував багато подяк від селян. Невідомий дописувач часопису «Батьківщина» так відгукувався про громадянську позицію і діяльність о. Івана Озаркевича в Галицькому крайовому сеймі і віденському парламенті: «Яко посоль завше подносивь голось тамъ, де ходило о интереса руского народа, боронивь смѣло и водважно, чи то въ краевомъ соймѣ, чи въ радѣ державной»²³. Сам о. Іван Озаркевич про свою діяльність в законодавчих органах влади Галичини і Австро-Угорської імперії так відізвався: «... Я, яко посоль меншихъ посѣлостей, обстававъ и голосувавъ все за интересами сельского народа, а въ иншихъ необходимыхъ нашъ народъ справахъ я поступавъ собѣ послѣ совѣсти, такъ що, яко Славянинъ, старавъ ся я попирати політику славянську, але безъ шкоды для интересовъ руского народа. Гадаю отже, що я совѣстно и ревню сповнявъ свой посольській мандатъ»²⁴.

О. І. Озаркевич видав «Справоздане для виборців округу виборчого Коломия–Снятин–Косів» (Станиславів, 1887). Як поміркований народовець, він не підтримав у парламенті прихильників політики «нової ери» (1890–1894) на чолі з О. Барвінським, які пішли на примирення з поляками з умовою, що австрійський уряд і польська крайова адміністрація забезпечать українцям рівноправність на полі культурного й економічного розвитку. У стінах австрійського парламенту голосував за внесення українських депутатів, намагався дис-

танцюватися від депутатів польської національності. Зокрема, у часописі «Батьківщина» від 16 березня 1883 р. читаємо спростування о. Івана Озаркевича, що нібито він голосував спільно з поляками про прийняття т.зв. комасаційного закону²⁵ (закону, за яким власникам земельних ділянок в різних місцях дозволялося шляхом обміну, купівлі–продажу тощо зводити земельну власність в один комплекс).

Хоча, на думку українського дослідника Ігоря Чорновола, наприкінці 1870-х – 1880-х рр. здебільшого з власної ініціативи він провадив переговори з польськими й чеськими політиками на предмет співпраці з народовцями. У 1879 р. о. Іван Озаркевич пропонував узгоджувати діяльність руських (українських) депутатів з чехами та іншими слов'янами в австрійському парламенті, тоді як інші два руські (українські) депутати, москвофіли Василь Ковальський і Діонізій Кулачковський, стояли за підтримку парламентської опозиції в особі німецьких централістів. З відома відомого галицького політичного діяча Володимира Барвінського о. Іван Озаркевич поділився своїми думками з чеськими політиками графом Гаррахом і міністром Алоїзієм Пражаком. Чехи запропонували йому вступити до союзного «Кола польського» консервативного клубу графа Карла Гогенварта. Переговори були успішними, і в червні 1880 р. о. Іван Озаркевич звітував про цю справу перед керівним ядром народовців. Йому було доручено підтримувати контакти з чехами й надалі, однак якогось особливого зацікавлення його ініціатива не викликала. Український дослідник Ігор Чорновол стверджує, що, не відчувши підтримки, о. Іван Озаркевич практично припинив переговори. Проте після процесу Ольги Грабар (проти представників москвофільського табору в українському національному русі Східної Галичини. – А.К.) Володимир Барвінський наполіг на продовженні справи. Цього разу о. Іван Озаркевич підтримував контакти не тільки з старочехами, а й польською демократією. Він став дописувати на українську тематику в польськомовні часописи м. Познань²⁶. Однак після смерті Володимира Барвінського о. Іван Озаркевич знову залишився без підтримки, тому справа знову була зупинена²⁷.

Угода акція з поляками зі сторони о. Івана Озаркевича у стінах австрійського парламенту набула нового витка у 1886 р. Він вів переговори з польським політиком і істориком Францішком Смолькою. Греко-католицький священник, діючи на власний розсуд, поставив такі умови: відкриття руської (української) гімназії в Перемишлі, вибір русина до Галицького крайового відділу (керівний орган сейму) та до складу спільних делегацій (представницький орган влади, що узгоджував діяльність урядових структур Відня та Будапешта у фінансових, військових та закордонних справах). Ф. Смолька погодився. Проте «Коло польське» об-

рало до делегацій самого Ф. Смольку, незважаючи на його протести, а сеймова більшість не підтримала проект стосовно відкриття гімназії в Перемишлі. Тоді о. Іван Озаркевич звернувся до міністра освіти Павла Гавча. Внаслідок цього схильний до компромісів австрійський уряд почав тиснути на польських політиків, і 24 січня 1887 р. сейм схвалив відкрити в Перемишльській гімназії паралельні класи з українською мовою навчання²⁸.

У листі до І. Левицького від 28 березня 1888 р. о. Іван Озаркевич, намагаючись дистанціюватися від народовців, писав: «Я не належу до партії «Діла», но стою на становищі слушности і справедливости, і для того если з того становиска і надалі где-що для добра Руси причинитися могбим, то все охотно сділаю»²⁹. Такий характер політичної співпраці греко-католицького священника з представниками інших національностей підтверджує українська періодика кінця 1880-х р., яка негативно характеризує діяльність керівника Руського (Українського) клубу о. Івана Озаркевича (до його складу входили також Сінгалевич, Мандичевський, В. Охримович) у Державній Раді (австрійському парламенті): «... о. Озаркевич майже вже стратив надб'ю, щоби тримаючи зь Поляками и Чехами дало ся що уторгувати для Русиновъ, – а послы Охримовичъ, Мандичевскій и Сѣнгалевичъ надб'ють ся ще бодай того, що може Поляки котрогось зь нихъ выберуть до спольныхъ делегацій, та може бодай водъ того троха полегшає рускому [українському] народови!»³⁰.

Керівний осередок політичного товариства «Народна рада» у м. Львові звернувся з листом 9 грудня 1889 р. на адресу послів австрійського парламенту о. Івана Озаркевича і Василя Ковальського з «представленням потреби опозиції супроти правительства». О. Іван Озаркевич підготував інтернаціональну до австрійського уряду про систематичні зловживання місцевої влади в Східній Галичині. Однак греко-католицькому священнику не вдалося зібрати потрібну кількість голосів Руського (Українського) клубу, оскільки у той час його члени Ксенофонт Охримович і о. Корнило Мандичевський перебували за межами Відня, а о. Михайло Сінгалевич не хотів підписати цього звернення. Аж наприкінці сесії австрійського парламенту о. Івану Озаркевичу вдалося виголосити прекрасну промову, у якій детально розкрив низку кричущих зловживань переважно польської місцевої влади у Східній Галичині і формальне дотримання громадянських прав жителів краю³¹.

О. Іван Озаркевич був у складі української делегації до австрійського імператора Франца Йосифа у Відні 13 грудня 1895 р., складеної зі 150 селян, 25 міщан, 24 священників та 22 представників світської інтелігенції³². Однак до аудієнції з цісарем було допущено лише кілька осіб під керівництвом о. Івана Озаркевича, який доповів про зловживання й безчинства галицької адміністрації. У

відповідь Франц Йосиф виголосив, що тішитися заявою вірності українців, український народ подібно як інші народи монархії, є близький цісарському серцю, він бажає йому розвою, але зауважує, що стільки священників виїхало зі Львова якраз у момент, коли там відбувається в'їзд новоіменованого кардинала Й. Сембратовича, та що масовість депутації це коштовна й зайва демонстрація, яка не доведе до цілі. Тому депутація галицьких українців, не добившись позитивних результатів, вернулася додому обурена й розчарована³³.

Красзнавець П. Арсенич зауважує, що переїзд родини Озаркевичів до Болехова восени 1884 р. «значно освіжив атмосферу живої праці з людьми, об'єднав не тільки місцеву українську інтелігенцію, а й привабив до цього містечка чимало інтелектуальних сил тодішньої України, навіть окремих представників з-поза її меж»³⁴. В Болехові з ініціативи греко-католицького священника у 1892 р. засноване церковне братство. Парафіяльний дім о. Івана Озаркевича у місті називали «руськими (українськими) Афінами». У його домі гостювала низка відомих українських громадсько-політичних і культурно-просвітницьких діячів: Іван Франко, Михайло Павлик і його сестра Анна, Ольга Кобилянська, Денис Лукіянович, Євгенія Ярошинська, Володимир Охримович, Михайло Петрушевич та інші.

В останні роки життя греко-католицький священник відійшов від політичного життя, займався будівництвом нового місцевого храму. Помер 8 лютого 1903 р. У некролозі так оцінено діяльність о. І. Озаркевича: «Дня 8 лютого б[іжучого]р[оку] вмер у Болехові о. Іван Озаркевич, місцевий парох і декан, бувший посол до Ради державної, батько звісної письменниці Наталії Кобринської. Покійний належав до старшої генерації галицько-руських письменників, що виростала під впливом Зубрицького та Дідицького. Він виступив уперше на літературне поле, здається, ще в «Зорі Галицькій яко альбум» 1860 р. і написав не мало віршованих творів із нашої історії та на різні теми. Але поетом він не був, його твори – мертві, без іскри таланту. Цінніші можуть бути його спомини з його пословання у Відні, хоч і тут покійник, служачи щиро справі свого народа, не здужав виробити собі ані більшого впливу, ані широкого погляду на політику. Як чоловік був о. Озаркевич людиною наскрізь чесною і далекою від усякої тісноти та партійної пристрасти, властивої людям його покоління. В політичному життю русинів остатнього часу не брав ніякої участі, хоча до останніх хвиль життя не переставав пильно слідити за подіями того життя. Останні роки виповняла йому праця коло підвигнення рускої парафії в Болехові і коло будови гарної мурованої церкви в тім містечку, при чім йому доводилось поборювати різні перешкоди та шикани з боку всякої «нечистої сили», що заздрим оком дивиться на те, як Русини по містечках підносять голову»³⁵.

У результаті проведеної роботи автор прийшов до висновків, які зводяться до таких положень:

– Культурно-просвітницька діяльність о. Івана Озаркевича зводилась до таких форм: організація праці над посиленням Снятинського деканату, який він очолював протягом 1860–1880-х рр.; сприяння будівництву культових споруд і навчальних закладів на території Покуття, Снятинщини; фінансування будівництва нового приміщення товариства «Руський народний дім» і т.зв. другої міської греко-католицької церкви у м. Львові.

– У другій половині 1860-х рр. греко-католицький священник включився у вир політичного життя, про що свідчить обрання його двічі депутатом до Галицького крайового сейму (1867, 1870 рр.) і тричі до австрійського парламенту (1873, 1879, 1885 рр.). Вважаємо активною громадянську і суспільно-політичну позицію греко-католицького священника, який виступав на представницьких трибунах законодавчих гілок влади Австрії. Свідченням його авторитету серед українських національних політичних кіл і простих громадян Галичини є його керівництво «Руським (Українським) клубом» у 1880-х рр.

– У вирішенні національно-культурних і політичних питань галицьких і буковинських українців мав особисту думку, яка не завжди співпадала з позицією народовців, москвофілів і радикалів. У 1880-х рр. у стінах австрійського парламенту йшов на співпрацю з польськими і чеськими політиками задля розширення прав західних українців, особливо в національно-культурній сфері. Цікаво, що такими кроками у політичній грі домовленостей з представниками інших національностей імперії він випереджав час. Як результат, через кілька років буде втілена в життя політика «нової ери» (1890–1894) – акція українсько-польського порозуміння.

– Останні роки життя (1890-і рр. – початок ХХ ст.) о. Іван Озаркевич відійшов від політичних баталій, переїхавши до м. Болехів Долинського повіту. Але його родинний будинок завжди приваблював українську національно-патріотичну інтелігенцію. Не випадково певний час його родинне обійстя у цьому містечку називали «руськими (українськими) Афінами». Хоча відомо, що більш відомими «українськими Афінами» вважається с. Криворівня Косівського повіту (нині Верховинського району Івано-Франківської області), де наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. збиралися письменники і митці з усіх куточків України.

Можна з впевненістю сказати, що о. Іван Озаркевич та його родина були однією з найважливіших ланок національно-культурного і політичного відродження галицьких українців другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Справу у піднесенні національного розвою українства продовжили його діти: письменниця і фундаторка жіночого руху Наталія Кобринська, лікар Євген, адвокат Лонгин та священник Володимир Озаркевичі.

¹ Арсенич П. Родина Озаркевичів / Петро Арсенич. – Снятин : Прут Принт, 2010. – 64 с. – С. 22–29.

² Чорновол І. Українська фракція Галицького крайового сейму 1861–1901 (нариси з історії українського парламентаризму) / Ігор Чорновол. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. – 288 с.; його ж: Польсько-українська угода 1890–1894 рр. / Ігор Чорновол. – Львів : Львівська академія мистецтв, 2000. – 247 с.

³ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ України). – Ф. 130 Руський народний інститут «Народний Дім», м. Львів. 1848–1939 рр. – Оп. 1. – Спр. 414. Матеріали про пожертвування грошових сум мешканцями Снятинського деканату на потреби Народного дому, II міську церкву тощо (листи, списки, доповідні записки). 1850–1884 рр. – 115 арк.

⁴ Арсенич П. Родина Озаркевичів ... – С. 24–25.

⁵ Покуття. Історико-етнографічний нарис. – Львів : Манускрипт-Львів, 2010. – 456 с. – С. 111.

⁶ Пилипчук Р. Український аматорський театр у Коломиї (1848–1850) / Ростислав Пилипчук // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Випуск 9: Ювілейний збірник на пошану Феодосія Стебля / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Львів, 2001. – С. 238–254. – С. 238–239.

⁷ Лужницький Гр. Про місто, що дихало театром / Григор Лужницький // Коломия й Коломийщина. Збірник споминів і статей про недавнє минуле. – Філадельфія : Видання Комітету Коломийян, 1988. – 960 с. – С. 273–280. – С. 276.

⁸ Затварська Р. Корифеї галицьких театрів / Романна Затварська. – Коломия : Видавничо-поліграфічне товариство «Вік», 1997. – 88 с. – С. 3; Пилипчук Р. Український аматорський театр у Коломиї ... – С. 240, 242, 245.

⁹ ЦДІАЛ України. – Ф. 130. – Оп. 1. – Спр. 414. – Арк. 81.

¹⁰ О. Івань Озаркевич // Батьковщина. – 1890. – 3(15) серпня. – Ч. 32. – С. 402–403. – С. 402.

¹¹ ЦДІАЛ України. – Ф. 130. – Оп. 1. – Спр. 414. – Арк. 70.

¹² Там само. – Спр. 414. – Арк. 73.

¹³ Там само. – Спр. 414. – Арк. 96.

¹⁴ Там само. – Спр. 414. – Арк. 75.

¹⁵ Там само. – Спр. 414. – Арк. 89.

¹⁶ Арсенич П. Родина Озаркевичів ... – С. 26–27.

¹⁷ О. Івань Озаркевич // Батьковщина. – 1890. – 3(15) серпня. – Ч. 32. – С. 402; Чорновол І. Українська фракція ... – С. 108.

¹⁸ Чорновол І. Українська фракція ... – С. 136.

¹⁹ Чорновол І. Польсько-українська угода ... – С. 94.

²⁰ Беседа посла о. Озаркевича виголошена в радѣ державной д. 18. с. м. при загальної розправѣ надѣ бюджетомъ // Батьковщина. – 1888. – 27(15) цвѣтня. – Ч. 17. – С. 102–103; Справа о. Озаркевича передѣ трибуналомъ державнымъ // Дѣло. – 1890. – 2(14) сѣчня. – Ч. 1. – С. 3; Дописи «Дѣла». Зѣ Вѣдня, 18 н. ст. сѣчня. [Справа посла о. Озаркевича. – Ще про хорь Славянского-Агреньева] // Дѣло. – 1890. – 8(20) сѣчня. – Ч. 5. – С. 2–3. – С. 2; Интерпеляція посла Озаркевича // Дѣло. – 1890. – 5(17) лютого. – Ч. 27. – С. 1; Д.К. Справа посла о. Озаркевича передѣ трибуналомъ державнымъ. [Письмо зѣ Вѣдня] / Д.К. // Дѣло. – 1890. – 11(23) цвѣтня. – Ч. 80. – С. 1–2; Справа посла о. Озаркевича передѣ трибуналомъ державнымъ. [Письмо зѣ Вѣдня] // Дѣло. – 1890. – 13(25)

цвѣтня. – Ч. 82. – С. 1; Беседа посла о. Озаркевича // Дѣло. – 1890. – 16(28) цвѣтня. – Ч. 84. – С. 1–2; Беседа посла о. Озаркевича // Дѣло. – 1890. – 23 цвѣтня (5 мая). – Ч. 90. – С. 1; Беседа посла о. Озаркевича // Дѣло. – 1890. – 24 цвѣтня (6 мая). – Ч. 91. – С. 1; та ін.

²¹ Сегодочни нарады надѣ бюджетомъ вѣ радѣ державной и голоса рускихъ послѣвѣ // Батьковщина. – 1885. – 10 цвѣтня (29 марта). – Ч. 15. – С. 113–114. – С. 113; По нарадахѣ бюджетовыхъ. IV. (Конецъ) // Батьковщина. – 1886. – 14(2) мая. – Ч. 19. – С. 110.

²² Справоздане посольське о. Озаркевича // Батьковщина. – 1885. – 15(3) мая. – Ч. 20. – С. 149–150.

²³ О. Івань Озаркевич // Батьковщина. – 1890. – 3(15) серпня. – Ч. 32. – С. 402

²⁴ Справоздане посольське о. Озаркевича // Батьковщина. – 1885. – 15(3) мая. – Ч. 20. – С. 150.

²⁵ Новинки и всячина. Водѣ нашого посла о. Іоанна Озаркевича одержали-сьмо отсе письмо ... // Батьковщина. – 1883. – 16(4) марця. – Ч. 11. – С. 68.

²⁶ Павлик М. До історії «нової ери». Уваги з поводу листа Володимира Барвінського до о. Івана Озаркевича / Михайло Павлик // Життя і слово. – Львів, 1896. – Кн. 3. – С. 235–240. – С. 235–237.

²⁷ Чорновол І. Польсько-українська угода ... – С. 91–92.

²⁸ Павлик М. До історії «нової ери»... – С. 236–237; Чорновол І. Польсько-українська угода ... – С. 94–95.

²⁹ Чорновол І. 199 депутатів Галицького сейму / Ігор Чорновол. – Львів : Тріада плюс, 2010. – 228 с. – С. 25.

³⁰ Про рускій клубъ вѣ радѣ державной // Батьковщина. – 1888. – 28 жовтня (9 падорлиста). – Ч. 45. – С. 274–275. – С. 275.

³¹ Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914. На підставі споминів / Кость Левицький. – Львів : Накладом власним з друкарні оо. Василян у Жовкві, 1926. – 432 с. – С. 213.

³² Українська загальна енциклопедія. Книга знання в 3-ох томах. – Львів – Станиславів – Коломия. – Т. 2. – С. 907.

³³ Арсенич П. Родина Озаркевичів ... – С. 25–26.

³⁴ Там само. – С. 27.

³⁵ Іван Озаркевич [некролог] // Літературно-Науковий Вістник. – Львів, 1903. – Т. 21. – С. 225–226.

Андрей КОРОЛЬКО
(Івано-Франковск)

КУЛЬТУРНО-ПРОСВЕТИТЕЛЬСКАЯ И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ о. ИВАНА ОЗАРКЕВИЧА (1826–1903) В КОНТЕКСТЕ УКРАИНСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ВОЗРОЖДЕНИЯ

В статье освещено культурно-просветительскую и общественно-политическую деятельность греко-католического священника Ивана Озаркевича (1826–1903). В частности, прослежено формы его просветительской и церковно-религиозной работы на Покутье, Снятинщине; охарактеризовано общественно-политическую деятельность о. Ивана Озаркевича как депутата и руководителя Русского (Украинского) клуба в венском парламенте; рассмотрены последние годы жизни и деятельности греко-католического священника в г. Болахов Долинского уезда. Автор утверждает, что о. Иван Озаркевич

и его семья были одной из самых важных звен национально-культурного и политического пробуждения галицких украинцев второй половины XIX – начала XX вв.

Ключевые слова: греко-католическое духовенство, священник, Покутье, Снятинщина, «Русский Народный дом», Галицкий краевой сейм, австрийский парламент, Русский (Украинский) клуб, Иван Озаркевич.

Andriy KOROL'KO
(Ivano-Frankivsk)

**THE CULTURAL-EDUCATIONAL
AND SOCIAL-POLITICAL ACTIVITY
OF THE PRIEST IVAN OZARKEVYCH
(1826-1903) IN THE CONTEXT OF THE
UKRAINIAN NATIONAL REVIVAL**

The cultural-educational and social-political activity of the Greek Catholic priest Ivan Ozarkevych (1826-1903) is highlighted in the article. In particular, the forms of his church-religious and educational work in Pokuttya (Snyatyn district) are traced; the social and political activity of the priest Ivan Ozarkevych as a deputy and the head of the Ruthenian club in Viennese parliament is characterized; the last years of the Greek Catholic priest's life and activity in Bolekhiv town of Dolyna district are traced. The author states that the priest Ivan Ozarkevych and his family were one of the most important link of the national-cultural and political awakening of the Galician Ukrainians of the second half of the 19th –the beginning of the 20th century.

Key words: Greek Catholic clergy, priest, Pokuttya, Snyatyn district, «Ruskyi Narodnyi Dim» («Ruthenian People's House»), Galician Regional Diet, Austrian parliament, Ruthenian club, Ivan Ozarkevych..

УДК 929 М. Миклухо-Маклай
Борис БІЛЕЦЬКИЙ, Ольга ХИТРОВА
(Чернівці)

**РОДИНА МАКЛАЇВ І УКРАЇНА
(До 125-річчя від дня смерті
М.М.Миклухо-Маклая)**

У статті аналізується походження родини Миклух, її соціальне становище і місце в суспільному житті країни, її вклад в розвиток науки і діяльність на користь людства.

Ключові слова: Україна, козацьке походження, родовід, рідна земля, батьківський заповіт, служіння народу, нащадки.

Людам, що мислять, властиво задумуватись не тільки про своє майбутнє, а й загалом про долю Батьківщини, особливо у період інформаційно-ідеологічного тиску з боку сусідніх держав на Україну, невизначеності стосовно подальшого цивіліза-

ційного поступу, різновекторності суспільної свідомості, коли важливо відстоювати національні інтереси в різних сферах життя. За цих обставин слід з особливою повагою ставитись до української спадщини, яка є мостом до європеїзації, її поглибленого вивчення, усвідомлення важливості і значимості внеску українців у людський досвід і долі людства.

Справді щедра на таланти українська земля подарувала людству цілу плеяду геніальних вчених і винахідників, співаків і композиторів, поетів і письменників. Українська спадщина торкнулась багатьох куточків світу і є надбанням усього людства. Проте через ряд історичних обставин, часом драматичних і трагічних, синам і дочкам цієї благословенної землі доводилося збагачувати скарбницю знань нашої цивілізації, перебуваючи далеко за межами рідного краю, і тому на отчій землі їх талант не завжди був оцінений і визнаний.

Сусідні народи воліли мати в своєму національному пантеоні знаменитих українців, заперечуючи при цьому їх український родовід і привласнюючи собі їх імена – імена великих діячів, митців та вчених, які змінили світ¹. А тому так важливо забезпечити повернення до духовного надбання нашого народу сотень імен українських національних геніїв, своїх героїв і пророків, високодостойних інтелектуалів з України, які в більшості своїй і сьогодні залишаються невідомими. Тим більше, що нині в розвинутих країнах Заходу на рівні масової свідомості відбуваються процеси відновлення власної історичної спадщини. Більшість населення США, Франції, Італії, Іспанії бачать сьогодні достоїнство своїх країн саме в їхньому минулому, культурі, історії, ставлять ці цінності вище, ніж досягнутий ними рівень економічного розвитку, налагодженість державних і громадських інститутів чи ступінь оволодіння досягненнями науково-технічного прогресу, що дозволяє визначити, яку роль ці нації відіграли у становленні та розвитку світової цивілізації².

Звідси випливає, що насамперед слід віддати належне своїм духовним провідникам і світочам – українським ученим, новаторам у різних сферах творчості та виробництва, Інтелектуалам з великої літери, серед яких почесне місце належить славнозвісному родоводу Миклух, починаючи з Охріма Миклухи, що був курінним отаманом Війська Запорозького, і завершуючи Миколою Миколайовичем Миклухою-Маклаєм, що став ученим-енциклопедистом з світовим іменем, його братами і сестрою та їх численними нащадками, доля яких тісно пов'язана з Україною.

Центральною фігурою даного дослідження є особистість М.М.Миклухо-Маклая, чому присвячено чимало публікацій³, в ньому значну увагу приділено розкриттю долі кількох поколінь Миклух, їх місце і роль в суспільному житті України, їх діяльність на користь людства, що не знайшло до-